

СИСТЕМА РОБОТИ З РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

Яремчук Марія Віталіївна

*магістрантка факультету філології та журналістики,
Тернопільський національний університет імені Володимира
Гнатюка, yaremchukmaria07@gmail.com*

Володіння мовою і мовленням є необхідною умовою формування соціально активної особистості. Мовлення – це не тільки одна із форм спілкування, а й важлива форма передачі та набуття знань, форма за допомогою якої здобувають знання та вміло їх застосовують. Тому й не дивно, що опанування рідною мовою можливе лише через мовленнєву діяльність.

Реалізація концепції Нової української школи, де однією з ключових компетентностей у формуванні особистості визначено комунікативну, є стратегічним завданням сучасної системи освіти. Вільне володіння та бажання спілкуватися рідною мовою є актуальними потребами сучасного українського суспільства, детерміновані культурознавчими, життєтворчими процесами, забезпечуються якісною освітою.

На сучасному етапі розвитку і вдосконалення освітньої системи українська школа потребує вдосконалення методики та методичного процесу, щодо формування комунікативних умінь, а сучасні програмні вимоги більшою мірою спрямовані на вдосконалення національної системи освіти, збереження культурної спадщини українського народу, зокрема збереження і розвиток української мови. Беззаперечної значущості набуває своєчасно організована робота щодо формування комунікативних умінь, яка є міцним підґрунтям для подальшого успішного навчання читання, аудіювання, говоріння і письма.

Особлива роль у шкільній програмі з української мови належить розділові «Розвиток зв'язного мовлення», бо навчити учнів вміло володіти мовою можна лише у процесі зв'язного мовлення. Тому учителі-словесники повинні розуміти важливість саме таких уроків.

На цьому наголошували вчені, у тому числі й вітчизняні лінгводидакти, які досліджували проблеми розвитку мовлення учнів, окреслюючи основні шляхи реалізації завдань для переосмислення загальноосвітніх функцій української мови (В. Мельничайко «Письмовий екзамен. Як уникнути помилок» [5], О. Мазур «Психологічні аспекти розвитку мовлення учнів» [4], Е. Палихата «Текст як одна із допоміжних опор навчання діалогічного мовлення» [7], В. Бадер «Удосконалення мовленнєвого розвитку школярів» [1], Г. Шелехова «Формування в школярів умінь сприймати усне і писемне мовлення» [10], а також Н. Остапенко «Особливості використання інтерактивної технології на уроках розвитку зв'язного мовлення учнів» [6]).

Практична значущість уроків розвитку зв'язного мовлення полягає у тому, що учні навчаються не лише розвивати власне мовлення та вміння спілкуватися, а й сприймати на слух усний виклад, письмовий виклад, вміти складати діалог, правильно оформляти ділові папери, писати різні види робіт, зокрема перекази, твори, відгуки.

Як зазначає філолог Л. Галаєвська: «комунікативна діяльність має здійснюватися в ході розв'язування учнями системи усних і письмових мовленнєвих завдань, розташованих у порядку наростання їх складності» [2, с. 26].

Аналізуючи спадщину відомого педагога К. Ушинського, варто звернути увагу на те, що він визнає важливість ролі і значення рідної мови у формування особистості людини. Учений зазначає, що у середніх і старших класах «твори, якщо під ними розуміти вправлення в дарі слова, повинні становити головне заняття на уроках рідної мови, але вони мають бути справді вправами, тобто за можливістю самостійними зусиллями учнів у висловлюванні усно або письмово своєї самостійної думки, а не зшиванням чужих фраз» [9, с. 218].

Як відомо, підготовка до написання твору будь-якого виду проводиться заздалегідь і в різних аспектах. Попередньо вчитель визначає тему твору, разом з учнями аналізує її, складає орієнтовний план, потім організовує роботу зі збору матеріалу. При цьому показує, як потрібно використовувати зібраний матеріал за вивченою чи

прочитаною літературою, за власними спостереженнями, на матеріалі життєвого досвіду, за картиною чи фільмом.

Важливим моментом є поступовий розвиток учнів, їхнє постійне вправляння, тому учителі-словесники повинні уникати одноманітних вправ, а навпаки ускладнювати вправи різними граматичними, орфографічними, стилістичними завданнями, що органічно пов'язуються з вимогами мовного оформлення думки. Однак вони не повинні відвертати увагу учнів від виконання основного завдання цього виду зв'язного мовлення.

Оскільки, програма з української мови – орієнтир для учителя, то, відповідно до програми, написання творів спрямовується на родинні стосунки, сім'ю, роль матері в сім'ї, норми моралі, взаємини батьків та дітей, зовнішню та внутрішню красу людини, етику спілкування та український етикет [8, с. 91].

Якщо такий твір учні пишуть за власними спостереженнями, то вони мають можливість використовувати у своїх роздумах знання з літератури, історії, християнської етики, суспільствознавства про проблеми молоді, загальнолюдські і національні моральні цінності. Але необхідно пам'ятати, що у творі-роздумі мають відображатися власний життєвий досвід, широта читацького кругозору учні, в глибокі знання з мови, літератури та народознавства.

Важливий акцент у старшій школі повинен бути на творах-роздумах, бо саме якісне формування вміння правильно провести підготовку до розуміння суті самого твору-роздуму сприятиме полегшенню роботи вчителя під час підготовки учнів 11 класів до ЗНО, а саме до написання есе. Незважаючи на те, що твір-роздум має чітку структуру, а есе довільну, це лише стане пропедевтичним етапом, щоб учням навчитися правильно, чітко і послідовно висловлювати свої думки під час написання есе, а від уміння побудувати власне висловлювання (на будь-яку тему) значною мірою залежить і майбутній результат.

Список використаних джерел

1. Бадер В. Удосконалення мовленнєвого розвитку школярів *Педагогіка і психологія*. 1998. № 4. С. 31–36.
2. Галаєвська Л. Розвиток діалогічного мовлення на уроках української мови. *Українська мова і література*. 2014. № 8. С. 26–30.

3. Донченко Т. Формування в учнів поняття про типи мовлення і типологічну структуру тексту. *Дивослово*. 2004. № 4. С. 23–26.
4. Мазур О. Психологічні аспекти розвитку мовлення учнів. *Дивослово*. 2003. № 11. С. 74–75.
5. Мельничайко В. Я. Письмовий екзамен. Як уникнути помилок. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 1998. 64 с.
6. Остапенко Н. Особливості використання інтерактивної технології на уроках розвитку зв'язного мовлення учнів. *Українська мова і література*. 2012. № 8. С. 8–10.
7. Палихата Е. Текст як одна з допоміжних опор навчання діалогічного мовлення. *Наукові записки ТДПУ імені В. Гнатюка*. 2002. Вип. 8. С. 99–118.
8. Українська мова. 5–11 класи: навчальні програми, методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2017/2018 навчальному році / укл. О. Ю. Котусенко. Харків: Видавництво «Ранок», 2017. 112 с.
9. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : в 2-х т. / редкол. : В. М. Столетов (голова) та інші. Пер. з рос. Київ : Радянська школа, 1983.
10. Шелехова Г. Формування в школярів умінь сприймати усне і писемне мовлення. *Українська мова і література в школі*. 2003. № 4. С. 7–18